

A feszültség nyelve

DERES KORNÉLIA SZŐRAPA ÉS SZABÓ MARCELL
A SZORÍTÁS ALAKJA CÍMŰ KÖNYVÉRŐL

JAK + Prae.hu
Budapest, 2011
54 oldal, 1490 Ft

Üvegnyom

Deres Kornélia Szórapa című verseskötetéről

Deres Kornélia a Telep-csoporttal tűnt fel a kortárs irodalmi palettán, elsősorban mint költő, de szerkesztőként is dolgozott a Puskin utcánál, és végül 2011-ben megjelent első verses könyve is.

Ha Deres Kornélia első kötetét egy kifejezéssel kellene illetni, mindenféleképpen azt mondanám, titokkönyv. A szerző Szórapa című könyve olyan erővel bír, hogy témájával és motívumrendszerével képes megteremtteni egy egyéni, karcos és éles poétikát. Ezen felül a tematikus motívumrendszer(ke)n alapuló Deres líra egyszerűségével képes szövegeket formálni, és talán ez az, ami miatt fontos könyv lehet a Szórapa, és idővel fontos szerzővé nőheti ki magát Deres Kornélia.

Érdekes, talán már-már megszokott problémával találkozunk a Szórapa esetében is. A könyv úgy akar verseskötet lenni, hogy közben kisregény is. Ez a fajta „probléma” legerősebben azoknál a kortárs, elsősorban fiatal szerzőknél érzékelhető leginkább (Ayhan Gökhan, Toroczkay András, Simon Márton), akiknek könyveiben központi téma a család, hiszen a lírai én emlékezik, visszaütal, eleméz és egy ponton túl fel-

JAK + Prae.hu
Budapest, 2011
66 oldal, 1490 Ft

dolgoz. Ezáltal történetet mesél. Deres esetében ez a fajta, már-már pszichológiai folyamatnak is tekinthető dinamika a könyvben egyértelműen megnyilvánul. Három ciklusra bontott a kötet: Pedig apa, Üvegház, Pedig dehogya. A lírai alany emlékezik, elemez-tagad, majd feldolgoz. És ezt a folyamatot a Deres-költészet úgy interpretálja, hogy költeményeinek többségében a tárgytól, magától a témától távoli pozícióban helyezkedik el, egyes esetekben egy idegenhez hasonlóan, üvegen keresztül figyel, jegyzetel. Ez a fajta önidegenség nem csak tematikai, hanem poétikai szinten is a távolságtartásban jelenik meg. Deres keveset és kevés eszközzel beszél.

A Szórapa motívumrendszere olyan egyszerű, ha úgy tetszik, klisékkel dolgozik, mint a fény, az üveg, és természetesen az apa, mint központi motívum. A szerző ügyesen használja mindhárom motívumot, érdemesnek tartom kiemelni a fény és az üveg, illetve az üvegház kapcsolatát. Deres könyve sokszor ismételteti: üveg-áttetsző fény. Ezen kapcsolat teremti meg talán a könyv titokkönyv jellegét, illetve az apa figurát, pontosabban az apa feldolgozhatatlanságát és az ebből fakadó önidegenséget, távolságtartást. Deres poétikája esetén az önidegenség véleményem szerint a gyermekkor feldolgozhatatlanságából származtatható.

Szerkesztési szempontból felesleges volt három ciklusra tagolni a szöveganyagot, sodrása, feszültsége megtörik, ami akár újabb feszültséget is szülhet, s akár rombolhatja is azt. Hiszen a ciklusok közötti lélegzetvétel megállítja az olvasót az említett sodrásban, ugyanakkor pont a szünet, ha úgy tetszik a várakozás, további feszültséget gerjeszthet az olvasóban. Talán a Szórapa esetében az előbbi érvényesül.

Első könyv lévén a lehetőségeket ebben az esetben nagyon is érdemes megemlíteni. Deres Kornélia első könyve mind a magyar líra, mind a női költészet terepén nagy lehetőségekkel bíró könyv, amiben ugyan még természetesen megtaláljuk a mesterek hangját, de a Deres-féle poétika, pontosabban Deres Kornélia által használt eszközök, mintha titokként, de ott mozognak a felszín alatt, és feszítik a nyelvi teret.

Deres Kornélia költészetét hasonlították már Sylvia Plath lírájához (Sántha József – A magyar Sylvia Plath). A párhuzam nem alaptalan. A könyvben valóban találunk olyan szövegeket, amelyek hasonlóságot mutatnak a huszadik század egyik legnagyobb költőnőjének verseivel. Ugyanakkor nem érezném, hogy ez akkora áthallás lenne (ahogy ezt a fentebb jelzett kritika állítja), hogy ne vennénk észre a poétikában a fiatal szerzőnő lírai stílusjegyeit. Ha már hasonlóságok, akkor halkan talán, de Nemes Nagy Ágnesét is felhoznám példaként. Legfeljebb annyiban női költészet Deresé, mint Nemes Nagy Ágnesé. És itt azért nem Pilinszky Jánosról beszélek (a „Telep-generáció” fontos mestere), mert az átláthatóság megjelenése inkább indirekt, mint direkt. Talán még egy érdekes, ha nem is párhuzamot, de mindenféleképpen generációs eszközt említhetnénk még, az pedig a test és a testhez való viszonyulás. Deres testképe Nemes Z. Márió testképét fogalmazza újra, vagy ha nem is újra, de át. Ez az elvontabb testkép, mind Nemes Z. Márió, mind Sylvia Plath költészetével köthető össze. Példa erre *Gyógyszerek* című verse: „*Akkoriban gyakran piszkáltam / a szívem, így terjedt el apa rákja.*”, illetve a *Mint egy kopó* című verse: „*állítólag sok a sárkány, lángjukból készül az üveg*”.

Ezekben az esetekben igen szépen működik az elvontabb beszéd, ugyanakkor sokszor a Deres költészet szűkszavúságának, titkosságának, visszafogottságának rovására megy. Ez a *Génprotokoll*, *A cylinder*, *A szőnyeg* verseiben problematikus. A hétköznapi nyelv nem ritkán olyan gyengére sikerült képeket és túlmagyarázásokat hoz be akaratlanul, amelyek megfertőzik a feszült nyelvi-játékot. *A szőnyeg* című vers első két versszaka jó példa erre: „*Érezni a*

szőnyegen, a mintákba rejtve / Vonalai vezetnek ezt a nem túl erős / hideget, amit az öregember szelleme / hagyott itt, fullasztó nyári estékről. / Csak hidegben tart ki az emlék, / a tárgyak már rég kevesek, / de ebben mindig itt van,..." „Érezzük A szőnyegen”, hogy sok a beszéd, felesleges, amit elmondhatna egy rövid mondattal, többel teszi, túlságosan körülírja, és ebből fakadóan veszít hitelességéből, erejéből. De leszámítva ezt a pár gyengébben sikerült részletet, precízen szerkesztett könyvről van szó.

A Szőrapa központi darabja *A babaházépítő* című vers: „Akkoriban egyre többen / mentek össze a városokban, / mégis évek teltek el, mire bárhol felismertem.”; „Szerettem volna rákérdezni, / hányat épít még nekem, / mert komolyan hittem, / hogy ő lesz az apám, / s az összes többi / helyettes tévedés volt.”; a könyv legfontosabb mondatát is itt találjuk: „milyen nyomot hagy / az üveg, ha valaki / átmege rajta.”, ez foglalja össze a Szőrapa verseit. Ilyen nyomot hagy az üveg, ilyen szűkszavút és feszültséggel telít.

Deres üvegháza a direkt-indirekt elfogadás-tagadás ellentétekkel játszik és hozza létre a feldolgozhatatlanságot, feszíti a nyelvi teret, s így hozza létre a titokkönyvet, amit nehezen fejthetünk meg, így hozza létre az üvegen átszűrődő nyomot, amit a fény hagy. Kíváncsi vagyok, hogy a szerző a jövőben hogyan játszik babaházában a fényekkel és üvegekkel, hogyan folytatódik a Deres-féle poétika.

Zörög

Szabó Marcell A szorítás alakja c. verseskötetéről

Szabó Marcell még a kétezres évek elején tűnt fel egyéni, erős hangvételű költeményeivel. Megjárta Sárvárt (Kárpát-medencei Diákirók, Diákköltők Találkozója), megjárta a Telepcsoportot, volt szerkesztő is, és 2011-ben *A szorítás alakja* című verseskötetével első szerzős fiatal költővé lett. Aki olvasta a Telepcsoport blogját és figyelte Szabó Marcell szövegeit, láthatta, milyen irányban fejlődik pár év alatt az a költészet, amely már az elején is színfoltja volt a csoportnak. Fontosnak tartom, hogy beszéljünk erről, mert, ahogy azt a könyv olvasása közben is érezhetjük, jelentős költészeti különbségeket találhatunk a korábbi és a későbbi Szabó-versek közt. Vannak a komplexebb, ha úgy tetszik, „nagyobb” versek (*A langyos szív, de ne mondjuk újra; A képen ahol ketten állnak; A lassabb részek, a gyorsak; Fölös; Mányoki út, van ennek vége; Negyedik jegyzet; Mennyire neked való mindez*) és vannak a kevésbé beszédes, kevésbé indulatos, visszafogottabb szövegek (*Meghívás (1); (2); (3); Part; Álló nap*). *A szorítás alakja* legtöbb szövegében olyan depoetizált versekkel találkozunk, amelyek esetén felmerülhet a kérdés: líráról beszélünk-e? Természetesen líráról van szó. Nem akármilyen líráról.

Véleményem szerint a könyv egyes verseiben (*A langyos szív, de ne mondjuk újra; Mányoki út, van ennek vége; Fölös*) a klasszikusabb értelemben vett líraiság és a depoetizált versnyelv kitűnő harmóniában képes működni. Ezen szövegek vallomásos jellege vonzza be a klasszikus költői eszköztárat és így a depoetizált nyelvezet problémamentesen válik működőképesé, példa erre a szerző *A langyos szív, vagy ne mondjuk újra* című verse: „Legyen vasárnap, legyen reggel. / Nyolc körül ébredjen fel a ház. / Történjen minden álmosan, megkésve, rendben, / két testet tartson meg egy sosemvolt szokás. / Könnyű szél, őszi kert, benne bármi ehető, / ezek legyenek még. És beszéljünk délig, / akárha köztünk egy vendég írna, jegyezze / minden szót. Hívjuk dögnék következetesen / a múlt időt, és az élet előtt álljon ott rendre: / kurva. Hazudjunk jellemet, várost, szereplőt, / de a neveket, az istenért, ne mondjuk újra.” A már említett

depoetizált szövegek egy újra/átértelmezett költészeti hangot kívánnak megütni, esetükben az erős Pilinszky, Marno, Szijj hatást említeném. Ha a szerző költői pályája ilyen irányban fejlődik tovább, nehéz munka vár rá, hiszen Szabó lírájának az alapja a nyelvvel való játék, olyan értelemben persze, hogy itt a „nyelv” kép és fogalom is egyben, ellentétben például a nyelv-játék más művelőivel, Parti Nagy Lajossal, vagy éppen Térey Jánossal, és ellentétben a Marno-, Szijj-költészettel is.

A Szabó-líra esetén talán a legnagyobb buktató, amit egyes kritikák az intellektuális semmitmondás néven illettek (Sántha József – Vaklára), az, hogy szövegei kiesnek, ha úgy tesszük, a klasszikus modernség, vagy pontosabban a klasszikus verskép teréből, formakultúrájából, valamint az, hogy versei a legtöbb esetben a semmiről, az üresről szólnak. E tekintetben egyértelműen Pilinszkyvel érzek rokoni kapcsolatot, hasonló ez, mint az Apokrif két sora: *„Sehol se vagy mily üres a világ. Egy kerti szék. Egy kinfeleedt nyugággy.”* Talán Szabó Marcell költészetének lényegi mozgatórugóját Sarah és Yukel című szövege foglalja össze: *„Hogy eső veri mindazt, / ami bizonytalan, egymásnak szánt, / hideg, és amit alig értek, az is van, / mutatja magát és beszél. Zörög, / mint egy nejlonzacskó. / Egész életemben csak üres akartam lenni.”* Szabó verseiben elfogadja annak létezését, amit alig ért, ami csak zörög, mint egy nejlonzacskó. Ilyen értelemben Szabó költészete valahol a nyelv alatt zörög, moccan, szorít és feszít.

A komplexebb versek esetén, ahol a szerző még a klasszikus forma határain belül mozog, nincs efféle érzetünk, hiányérzetünk. De azon szövegeknél, ahol szétrobbantja a klasszikus formát, már problémákkal találkozhatunk, például a *Part*, a *Nem is mozog* című versekben: *„Saját megaláztatásom gondolata / a löszfal mentén elhaladó két férfi / hasonlatosságában él az egyik / öklét a meleg fészekbe fúrja.”* (*Part*); *„Egy kötél végével mutatom meg, / milyen emberséges az egész.”* Itt érezhetjük „az intellektuális semmitmondást”, hiszen túl nagy a gondolati ugrás, az egyes tagmondatok, szóképek közt és ez megnehezítheti a versek feldolgozását. Ugyanakkor a legtöbb esetben a már említett újdonság erejével képes hatni (*Meghívás (2); Meghívás (3)*).

A Szabó líra akkor működik a legjobban, amikor nem akar látványosan formabontó lenni, hanem vallomásos, alanyi tud maradni. Az említett kettősségre kitűnő példa *Mennyire neked való mindez* című verse, amelynek első versszakában erőltetett fogalmi képekkel találkozunk: *„A köztes dolgok így / sem szólnak másról, mint / a gázóra vagy a kerti csap / túlkapása. És akkor a félelem / például hol marad.”* Aztán a második versszakban a már említett szabad, vallomásos hang: *„Lementem / borért, közben este lett, tapogatózva / fel a harmadikra. Te a kánapén, / félálomban, mint egy szeretet / komolyabb maradéka, ami hallgat, / kíváncsi is, néha kérdez, de nem / mond el semmit újra. Hogy milyen / könnyű nézni egy kezét, kést fog / meg, szorítja, de nem lesz hosszabb, / ezt nem mondja.”* Talán kár azért az első versszakért, mert a másodikat több kötetes szerzők is megirigyelnék.

A kötet szerkesztettsége szépen íves; mindenféleképpen jól tett neki, hogy eltérően a kortárs fiatal líra trendjeitől, nincs ciklusokra bontva. Ugyanis ezek a versek így képesek megteremtteni a szorítás alakjait, módzatait.

Ahogy a kortárs fiatal líra legtöbb szerzőinél, itt is az önidegenség élményével találkozunk. Viszont egy újabb érdekesség Szabó esetében: nincs család, kevés az alanyi beszéd. A megszólalásmód távolságtartó, Szabó megfigyel, jegyzetel és a legtöbb esetben még elemezni sem próbál. A szorítás alakja úgy képes egy egész könyvön átható feszültséget gerjesz-

teni, hogy lényegében nem történik benne semmi. Ha összevetjük nemzedéktársainak lírájával, ez nem kevés. Hiszen a legtöbb esetben a fiatal lírikusok mesélnek, elsősorban történetet (Bajtai, Deres, Pollágh, vagy akár még Krusovszky is), prózai lírát művelnek, míg a Szabó-féle poétika megpróbálja visszaterelni a költészetet saját (egyek elképzelések szerinti saját) medrébe. Máshogy, más eszközökkel, mint mondjuk azt a kilencvenes években tették, vagy teszik most is. Szabó költészetének eszközei egyszerű eszközök, mégis erővel képesek hatni. Ez annak köszönhető, hogy *A szorítás alakjának* nyelvezete különleges, olyan szókapcsolatokkal, képi fordulatokkal találkozunk, amelyeket a kortárs irodalmi trendben nem szoktunk meg.

Szabó Marcell költészete ugyan sok helyütt ellentmondásos, de összességében igen különleges tehetségről árulkodik. *A szorítás alakja* nyelvi kaland. Szabó Marcell poétikája nyelvi utazás. Oda kell figyelniük, mert zörög valami a fiatal kortárs versnyelv klasszikusabb rétege alatt, és lehet, idővel szét is robbanthatja azt.

Lázár Bence András

